

Så vill jag ha framtidens skola

De två, tre senare åren har skoldebatten varit intensivare än på länge i Sverige.

Det finns *en* övergripande målsättning som alla debattörer — forskare, politiker, skoladministratörer och lärare (m fl) — är ense om: Skola och utbildning skall i demokratins namn i största möjliga utsträckning gagna såväl individens som samhällets utveckling.

Därutöver finns ytterligare en rad mål, som man lägger mer eller mindre vikt vid och också för fram skilda recept på hur de skall förverkligas. Men långt ifrån alltid har de recepten varit lätta att tyda.

Det är dags för en utmaning! Därför har Skolvärldens medarbetare Åsa Ström skrivit till en rad personer och bett dem att berätta om sina "visioner" av skolan. Du som läser detta är också välkommen. Hur skall skolan egentligen vara utformad för att den skall kunna förverkliga de mål Du själv sätter främst?

Artikelserien — som kommer att löpa i Skolvärlden under vårterminen — startar här med ett inlägg av professor *Sixten Marklund*, Stockholm. Han har dragit slutsatser av sina målsättningar och gett konkreta förslag på vilket innehåll och vilken organisation han tror skolan bör ha för att målen skall kunna förverkligas.

Vi här på Skolvärlden är nyfikna på fortsättningen av serien. Debattinläggen bör i första hand ha sikten inställt på skolutvecklingen några decennier framöver. Utmaningen går vidare...

En bättre skola

Av *Sixten Marklund*

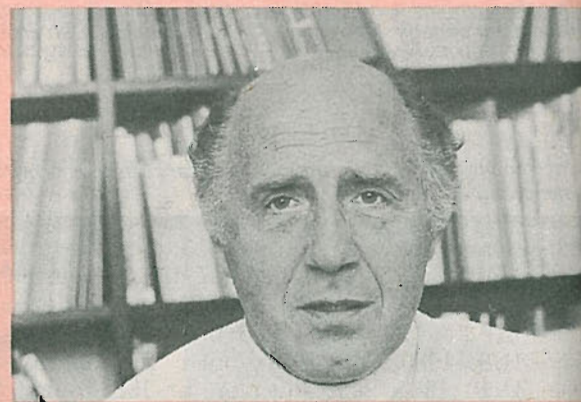
Skolvärlden frågade mig: Hur vill du att skolan skall se ut och fungera, hur bör den organiseras för att bli bra?

Naturligtvis är det omöjligt att ge ett kort svar på den frågan. Här är dock några tankar. De ger ingen enkel lösning, trots att jag grundar dem på ett 35-årigt arbete inom och med skolan. Snarare är de idéer till direktiv, som en utbildningsminister kunde ge en ny och övergripande skolutredning. Vi behöver en sådan. Den senaste vi hade var 1946 års skolkommission. Mycket har hänt sedan den sade sitt. Det är lätt att kritisera skolan, säga hur dåligt den fungerar och hur den misslyckats. Det är svårare att ge konstruktiva förslag till förbättringar.

Utredningar och förslag om hur skolan bör vara fyller i dag många hyllmeter. De omfattar inte bara skolan utan även lärarutbildning och lärarfortbildning, läroplaner och läromedel, forskning och utveckling, roll och uppgifter för lokala, regionala och centrala organ, expertmedverkan och fackligt medbestämmande osv. Många av dessa frågor tvingas jag här helt lämna åsido, hur viktiga de än är, för att ge en snabbskiss av den skola jag i dag gärna ville se förverkligad. Jag begränsar mig därför till sex frågeområden: 1) skolstarten, 2) skolutvecklingen, 3) grundskolans konstruktion, 4) gymnasieskolans konstruktion, 5) betyg och prov samt 6) demokrati i skolan.

Skolstarten

Sverige hör i dag till de få i-länder som har skolstart så sent som vid sju års ålder. Vi delar denna roll endast med våra nordiska grannar (där dock skolstart vid sex år är mera vanlig än

hos oss) och de socialistiska östeuropeiska länderna. Skolstart vid sju år är i övrigt en u-landsföreteelse. Västeuropa, Nordamerika, Japan och i-länder i övrigt har skolstart vid sex eller ibland fem (England) års ålder.

En svensk sexåring har i dag väl så god allmänorientering om sin omvärld som en svensk sjuåring hade för 20 à 30 år sedan. Inte minst har TV bidragit här till. Detta är ett första skäl att sänka åldern för skolstart till sex år.

Ett annat skäl är att man numera lämnat äldre definitioner av skolmognad. De utgick från vad skolan krävde, inte från hur barnet självt var. I dag anser vi, att skolan skall anpassa sin verksamhet till de elever den får, inte välja och vraka bland barn som passar eller inte passar skolan. Detta vänder upp och ned på det gamla skolmognadsbegreppet.

Som ett skäl för sen skolstart har vi i Sverige tidigare åberopat de långa skolvägarna, glesbygdens barn och deras svårigheter att vara hemifrån. I dag har det märkliga hänt, att det ofta är just glesbygdens barns föräldrar, som vill ha sina sexåringar i skolan. Vad annat kan

Sixten Marklund var intill förra året skolråd och chef för SÖ:s avdelning för lärarfortbildning och pedagogiskt utvecklingsarbete. Han är nu professor i pedagogik vid Stockholmsuniversitet och förestår ett forskningsprojekt om svenska utbildningsreformer efter 1950. Han var först 12 år folkskollärare och seminarielärare, sedan fem år skolinspektör och därefter 17 år undervisningsråd och skolråd i SÖ, omväxlande med utrednings- och expertuppdrag. Han disputerade 1962 på en avhandling om elevresultat i skolklasser av olika storlek och homogenitet och har sedan dess författat flera vetenskapliga och populärvetenskapliga skrifter i skolfrågor. Han har flitigt anlitats av svenska, nordiska och internationella organ för utbildning, bl a flera år som ordförande i Europarådets kommitté för pedagogisk forskning.

dessa barn göra? argumenterar de.

Är det då så svårt att sänka åldern för skolstart från sju till sex år? Ingalunda, hävdar jag. Små årskullar är födda 1976, 1977 och 1978 (möjligen blir de närmaste årens kullar lika små). När dessa elever kommer i skolpliktig ålder kan vi utan större planeringsproblem årligen ta in 14 "månadskullar" i stället för normalt 12 varje år. Dvs vi tar ht 1983 in de elever som är födda 1/1 1976–28/2 1977, ht 1984 barn födda 1/3 1977–30/4 1978, ht 1985 barn födda 1/5 1978–30/6 1979, ht 1986 barn födda 1/7 1979–31/8 1980, ht 1987 barn födda 1/9 1980–31/10 1981, och slutligen ht 1988 barn födda 1/11 1981–31/12 1982. Därefter – från och med ht 1989 – barn födda 1983, dvs 6-åringar, ht 1990 barn födda 1984, ävenledes 6-åringar, osv.

Genom att under sex år ta in 14 "månadskullar" i stället för en "årskull" kan vi således sänka skolstarten från sju till sex års ålder

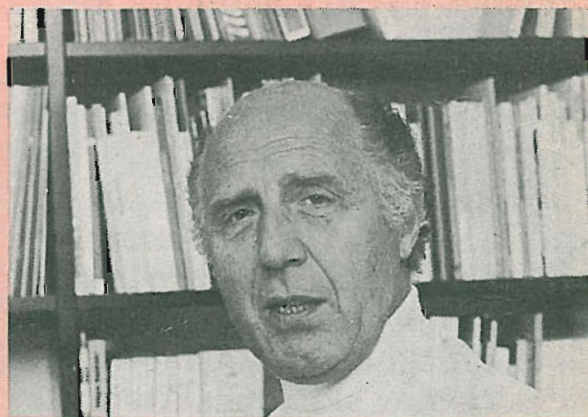
utan några egentliga organisatoriska åtgärder. Jag är medveten om att detta kräver insatser från lärarnas sida, lärarfortbildning om undervisningsplanering, översyn av läroplanerna osv, men jag tror inte att detta skulle te sig omöjligt eller ens svårt för lågstadielärare eller lärare i övrigt.

Till detta kan då fogas, att vi genom en gradvis övergång till skolstart vid sex år skulle medverka till att lösa kommunernas svåra problem att erbjuda alla sexåringar plats i den av riksdagen beslutade allmänna förskolan. Föräldrar och daghem skulle glädjas åt en sådan lösning. Man kunde då med samma höga ambition och med gott utgångsläge ge sig på att lösa frågan om hur femåringarna allmänt skulle tas hand om, en fråga som inte lär dröja så länge.

Skolpliktens längd

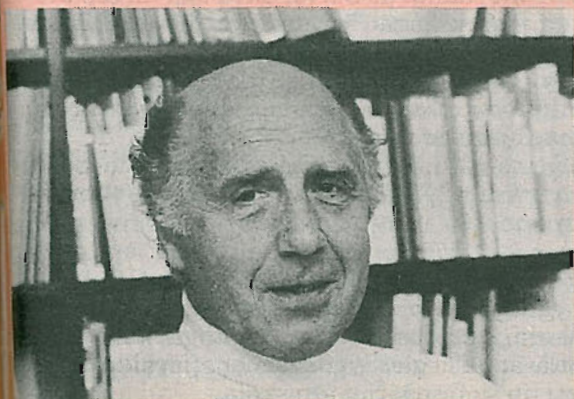
Skall man föreskriva "plikt till utbildning" eller "rätt till utbildning"? Jag vill inte här gå längre in på denna diskussion än till en personlig deklaration om att det är nödvändigt med ett obligatorium. Skulle vi i vår tid säga, att ingen skolplikt föreläge och att envar hade "rätt till utbildning" att brukas av den enskilde, skulle vi sannolikt hamna i en utbildning med stark utslagningskraft. Den som utbildar sig (låt vara efter fritt val) blir stark, medan den som avstår därifrån (ävenledes efter fritt val) lätt blir svag och utslagen.

Till detta bör fogas följande: Om det nu föreligger en kamp mellan utslående och utslagna, vem i vårt samhälle tar sig an de senares sak? Finns det någon annan än skolan som här värnar om de svaga? Kan de bli hjälpta genom

annat än en formaliserad skolplikt? Sannolikt finns det tills vidare inga enkelt verkande mekanismer för detta. Skolan spelar här sin viktiga om än ganska isolerade och ofta otacksamma roll som individens försvarare. Nästa fråga: Om nu skolplikt åtminstone tills vidare är bättre för den enskilde än skolrätt, hur lång tid skall då skolplikten omfatta? Frågan har länge utretts och diskuterats. Skolpliktens ökning under senare år beror inte bara på att de unga behöver allt mer utbildning. Den beror lika mycket på att de unga i dag ofta inte hittar annan syssla än skolgång. De unga behövs allt mindre i förvärvslivet, låt dem i stället utbilda sig, sägs det. Utbildning riskerar därmed att bli ett substitut för vad som är viktigare: arbete, medverkan och medinflytande.

Jag tror att den obligatoriska skolan alltför bör vara nioårig men att skolplikten i konse-

kvens av skolstartens tidigareläggande bör upphöra vid 15 i stället för vid 16 år. Från den åldern blir det i stället "skolrätt", som i olika former kan och bör utnyttjas av alla, mera koncentrerat eller varvat med arbete.

Grundskolan

Grundskolan blir därmed som nu nioårig, för åldern 6–15 år. Den kan alltför ha tre treåriga stadier, men stadiegränserna bör göras mindre markerade. Fördelningen av basresurser bör ske så att man inte tvingas omorganisera klasserna mellan åk 3 och 4. En ny lärarutbildning bör också göra stadiegränserna mindre markerade genom att olika kategorier får en gemensam grund och därefter olika slags specialisering. Engelska bör vara obligatoriskt ämne för alla i årskurserna 4–9. Sammanlagda timtalet för engelska bör dock öka något. I gengäld bör grundskolan inte ha tyska eller franska som tillvalsämne. Små och krympande högstadier, särskilt i glesbygderna, skulle ha betydligt större möjligheter att överleva, om man i grundskolan koncentrerade sig på endast ett språk. Sverige tillhör för övrigt de mycket få länder som på obligatorisk nivå genomgående tillhandahåller mer än ett främmande språk. Lär detta språk ordentligt, så blir vår s k internationella beredskap bättre än nu med splittring redan i grundskolan på två språk. Matematik och naturorienterade ämnen bör behålla sitt timtal, medan samhällsorienterade ämnen kan minska något. Gymnastik kan bli oförändrat, däremot behöver de estetiska ämnena få mera tid och även ett vidgat innehåll. Inte bara bild- och formämnena bör utvecklas, utan även andra konstarter som dramatik, musik och dans. I jakten efter prestigegeivande teoretiska ämnen, inte minst språk, har vår skola länge låtit de estetiska ämnena svälta.

Alla elever bör i årskurserna 7–9 ha ett praktiskt tillval, inte bara de "boktrötta" och svagpresterande. Även elever man vanligtvis kallar teoretiskt inriktade bör få välja tre–fyra veckotimmar praktiskt ämne. Skolan kan här allt efter lokala förhållanden förlägga delar av detta till arbetsplatser i närsamhället, särskilt i nionde årskursen.

Gymnasieskolan

Gymnasiet, dit nu 80 à 90 % av varje årskull går, bör ändras till att ingå i ett system med återkommande utbildning från åldern 16 år. Antalet linjer bör reduceras från nuvarande 22 till 10 à 12. Som nu bör det finnas en naturvetenskaplig, en samhällsvetenskaplig, en språklig (inkluderande vad som nu kallas humanistisk), en ekonomisk och en teknisk linje. De bör som nu vara treåriga (den tekniska även med ett fjärde påbyggnadsår). Ett lika stort antal yrkesförberedande linjer bör finnas, förslagsvis för "husliga" yrken, verkstadsyrken, fordonsmekaniska yrken, el-teleyrken och vårdyrken. Även dessa bör vara treåriga, ett av åren som praktik i näringslivet.

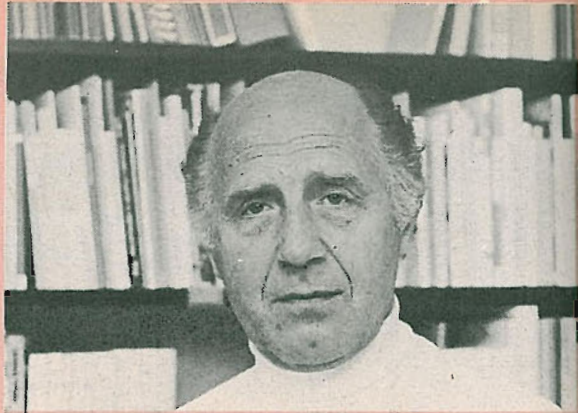
Antalet linjer bör alltså minska. Ingen linje, inte heller de s k teoretiska, bör sakna yrkesförberedande och arbetslivsorienterande inslag. Alla bör ge allmän behörighet till högskolestudier, förutsatt att de omfattar två års studier i svenska och engelska.

Vuxengymnasiet bör slås samman med gymnasieskolan till en organisation. Gymnasieskolelever bör alltså kunna kombinera ämneskurser och studier på en linje.

Specialkurser omfattande en, två eller fler terminer bör förekomma som nu, men deras antal bör öka avsevärt.

Allmänt skulle gymnasieskolan behöva omfatta tre delar: 1) ett linjesystem, omfattande 10 à 12 linjer, för heltidsstuderande som beräknas motsvara 30 à 40 % av varje årskull som avslutar grundskolan, 2) ett system med fristående ämneskurser för studerandegrupper motsvarande 15 à 20 % av en årskull och 3) ett system av specialkurser, ävenledes för ett antal motsvarande 15 à 20 % av en årskull. Inom dessa tre system måste det bli möjlighet att a) varva utbildning och arbete, b) kombinera utbildning och arbete och c) fritt välja mellan utbildning och arbete. Detta förutsätter en skola med viss normal överkapacitet, vilket inte nödvändigtvis måste göra den dyrare än den utbildnings- och arbetsmarknadsansatsning vi nu har för samma åldersgrupper.

Den nu svåraste frågan för gymnasienivån är förverkligandet av 1976 års riksdagsbeslut om s k ungdomsgaranti, dvs att alla efter fullgjord skolplikt skall tillförsäkras antingen fortsatt utbildning eller arbete till 18 års ålder.

Utbildningsfrågorna måste alltså samordnas med arbetsmarknadsfrågorna. Den just nu viktigaste skolutredningen är därför paradoxalt nog sysselsättningsutredningen.

Gymnasieskolans linjer och specialkurser bör alla ha tre veckotimmar fysisk träning. Därutöver bör de normalt ha högst sex eller sju ämnen, endast undantagsvis mer än två språk. Man bör ha mera av ämneskoncentration och mindre av ämnessplittring. (I de anglosachsiska ländernas gymnasieskolor läser eleverna normalt endast tre ämnen samtidigt.) Läsåret i utbildning på efterobligatorisk nivå bör också fördelas jämnare över året än nu, förslagsvis på tre terminer med intagning och avgång varje termin, där elevtalen gör detta möjligt.

Betyg och prov

Grundskolan bör göras helt betygsfri, vilket enligt min uppfattning kan göras

- a) utan att man sänker anspråken på insatser och ansträngning i skolan,
- b) utan att man tappat studiemotivationen (betygens roll är därvid tvivelaktig, därtill kan stimulans ges utan betyg),
- c) utan att urvalet till fortsatta studier försvåras eller försämras.

I gymnasieskolan bör betyg ges i form av listning över med godkänt resultat genomgångna kurser och kursmoment. Omfattningen av dessa bör anges.

Standardprov och övriga centrala prov får i ett sådant system en annan och huvudsakligen vägledande roll. De kan framställas som nu men bör tillhandahållas som servicematerial för enskilda lärares och skolors utvärdering. Centralt bör finnas en provbank från vilken prov bör kunna förlämnas och individuellt rekvideras.

Demokrati i skolan

Arrangemang för större medverkan och ansvar för eleverna måste vidtagas. Skolnämnder, klassråd etc måste organiseras effektivt och ges beslutsrätt inom vissa av skolstyrelsens givna yttre ramar. De unga utvecklar sitt ansvar endast med det ansvar vi ger dem.

Skolan kan inte ensam ta ansvaret för de ungas "fostran" till personlig frihet och engagemang i samhället. Ledare, arbetare och befattningshavare i övrigt inom industri, affärs- och förvaltning, allmän och enskild verksamhet, organisationer, föreningar och fritidsverksamhet måste ta sig an de unga som individer, som hjälpsökande, som praktikanter och presumtiva arbetskamrater. Den som nu kritiserar och ställer krav på skolan vill jag fråga: hur långt är du villig att själv hjälpa de unga, hur många "pryare" på 14–16 år kan och vill du ta, inte bara duktiga sådana utan även svaga och omotiverade? Nästa stora skolreform måste bli även en arbetsmarknads- och arbetslivsreform.

Önskemål i övrigt? Naturligtvis en levande undervisning, ett aktivt elevarbete, mindre beroende av centrala regler, förproducerade läromedel och formaliserade krav, en skola som förbättrar och förnyar sig själv. Samtidigt en skola som ger skydd mot social utslagning, isolering och ensamhet, som ger garanti för ett intellektuellt existensminimum lika välsamt som ett materiellt. Det är lätt att önska.

